

A bölcső.*

Tágabb értelemben bölcső minden olyan alkotmány, melyben kisdéd gyermekeket szokás elhelyezni, sőt Szózatunk nagy költője szerint bölcsőnk nekünk maga a mi édes hazánk is. Szűkebb értelemben persze csak a függő s így hintálható, és a talpakon álló, tehát ringatható alkotmányt nevezik bölcsőnek. Az előbbit nálunk még *gyermek-hintának*, az utóbbit meg *rengőnek* vagy *ringónak* is mondják. A bölcső mindig az anya ágya mellett, a keze ügyében állott. És az anya sohasem fáradt bele, hanem éjjel és nappal, még munka közben is őrködött a kisdéd felett s a mint a kis vendég fészkelődött, szelid ringatással, halk dalolással altatta el újra.

De mind ennek most már vége; a bölcső-dalok csak költői emlékek, a bölcső maga pedig a művelődéstörténeté. A modern orvosi tudomány a ringatást ugyanis épen olyan veszedelmes bódító szernek tartja, mint a mákfej főztét, csak hogy az egyik mechanikai, a másik meg chemiai úton hat károsan az egészségre.

A szűkebb értelemben vett bölcsők tehát már csak a régi szokásokhoz ragaszkodó népnél találhatók, a társadalom műveltebb osztályai ellenben reform-ágyakat és csinos gyermekkocsikat használnak. A művelődés a bölcsőből ugyanolyan egyszerű nyugvóhelyet csinál, a milyen a népek életének kezdetén volt s egészen hátra szorítja azt a hosszú időt, a mely a közvetlen szükségből származó találmányt véletlen fölfedezés, vagy inkább helyes megfigyelés alapján alakra és alkalmazásra nézve annyira módosította.

A bölcső eredetét a szükség szabta meg. A mint a népek vadászat és állattenyésztés, legeltetés céljából bolyongani, vándorolni kényszerültek, a mint egyik népfaj a másikat szorította ki hazájából s egész népvándorlások keletkeztek: igen természetesen a kisdédek szállításának ügye is felmerült. Valami készüléket gondoltak ki, melyben a gyermeket könnyebben,

* E dolgozat összeállítására a Globus folyóirat 1899. évfolyamának 15-ik számában megjelent »Ursprung und Formen der Wiege« című cikk indított; onnan való néhány természetes nép bölcsőjének képe is.

a háton, a karon lehetett vinni. A pihenő állomásokon az anya e terhes fölszerelést persze letette, talán valamely ágra akasztotta. De menet közben a lépések ritmusával ringatott gyermek ilyenkor gyakran felriadt, nyugtalankodott, míg a függő alkotmányt esetleg a szél meg nem himbálta, vagy az anya talán véletlenül, később már tudatosan meg nem lódította s kicsinyét álomba nem ringatta. Így keletkezhettek a hordozható alkotmányokból a függő- vagy hinta-bölcsők s végre a talpon ringó bölcsők.

A nomád népeknél a nőknek nemcsak a gyermeket kellett czipelniök, hanem a család podgyászának nagy részét is, tehát bizonyára korán kezdtek gondolkodni, hogyan lehetne a szállításon könnyíteni, súlyát a legcélszerűbben elosztani, úgy hogy a szabad mozgást a legkevésbé se akadályozza. Ez eredményezte a *hordozható* vagyis *kólyabölcsőket*,* melyek anyaga a földrajzi fekvés s a kulturális viszonyok szerint változik, alakja s szerkezete pedig az egyes néptörzsek képzelete, eszméje és találékonysága szerint eltér egymástól.

Ausztráliában e czélt egy darab fakéreg, kengurubőrből varrt zsák, oposszum-bőr, vagy valamely sásfonat szolgálja. A beduinok, kalmükok és kurdok kosárba és zsákba rakják gyermekeiket s maguk elé akasztják a lóra. A jakutok általában rénszarvasuk oldalán lógtatják a zsákba dugott csecsemőt. Épen így tesznek a tunguzok és a lamutok is. A kamcsadálók, a csukcsok s az eszkimók ellenben nem nyitott bölcsőben, hanem az anya ruhájának prémes bőrből való csuhájában viszik csemetéjüket. Ennek okát nemcsak a nagy hidegben és a klíma zordságában, hanem az alkalmas fa hiányában is kell keresni.

Timor, Celebesz és Árú szigeteinek lakói a rotang-pálma rostjaiból igen tetszetős kosarakat kötnek, s ilyen háti kosárban mindent, tehát gyermeket is visznek.

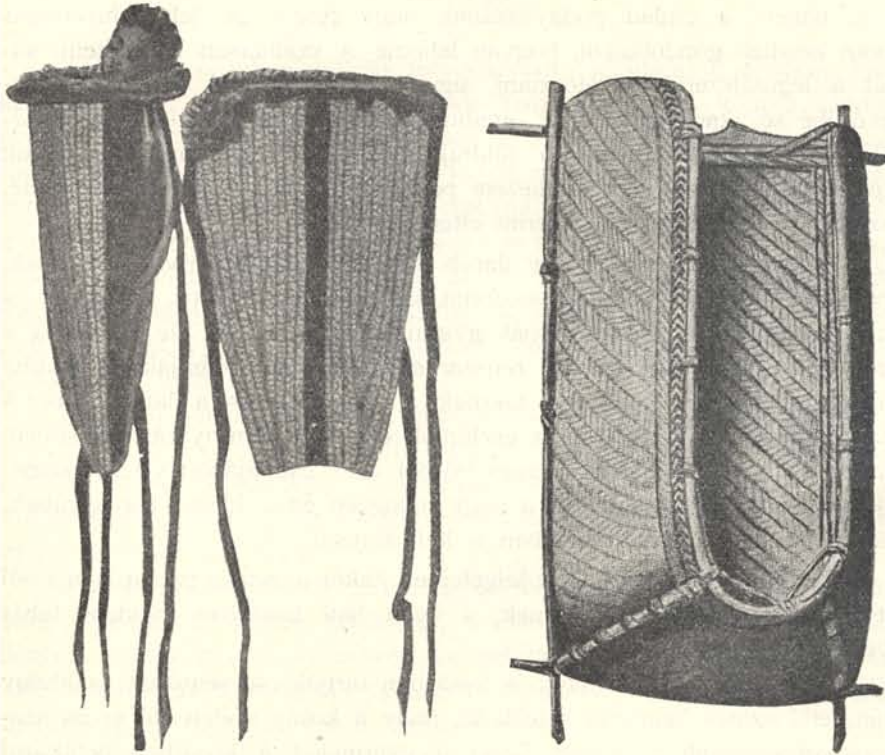
A vogulok és osztyákok is kosárban tartják csecsemőiket, csak hogy már belül színes kelmével bélelik ki, mely a kosár szélén túl ér és szalagokban végződik, úgy hogy azzal a gyermeket a kosárban betakarni s lekötöni is lehessen. Két ilyen vogul-osztyák bölcsőt gróf Zichy Jenő első expedíciója alkalmával hozott magával s a budapesti Néprajzi Múzeumnak ajándékozott. A támla nélküliben *fekszik* a csecsemő s ezt az anya elül, a nyakába akasztva hordja, a támlásban pedig a támlához dülve, kényelmesen *ül* a gyermek, ez utóbbi tehát már több hónapos kisednek való s ezt az anya a hátán czipeli.

Az 1. ábrán látható kaffer-bölcső szőrös oldalával befelé fordított antilope-bőrből készült. Hossza $\frac{3}{4}$ méter s felül dohányzacskó módjára

* *Kólya* kivesző félben levő régi szó, a mely gyaloghintót, betegszállító ágyat, egyáltalában olyan függő alkotmányt jelent, a melyben személyeket visznek.

összehúzható, lefelé pedig szűkül, úgy hogy a gyermek nem eshet ki. Az anya négy bőrszíjjal a hátára köti e bölcsőt, melynek külső, hordás közben is látható felszínét díszítésképen gyöngyosorokkal varrják ki.

Guyanában a gyermekeket a 2. ábrán látható kosárba fektetik. Ez a spanyol nád vékony hasítványaiból van fonva, felül, elül nyitva marad, úgy hogy az így keletkező élek és sarkok hajlékony, de erősen megkötött vesszőkkel megszilárdítatnak. A nyílt hosszoldal keskenyebb, mint az anya hátára kerülő zárt hosszoldal s keskenyebb mint az egész kis kas

1. ábra. Kaffer bölcső.

2. ábra. Guyanai bölcső.

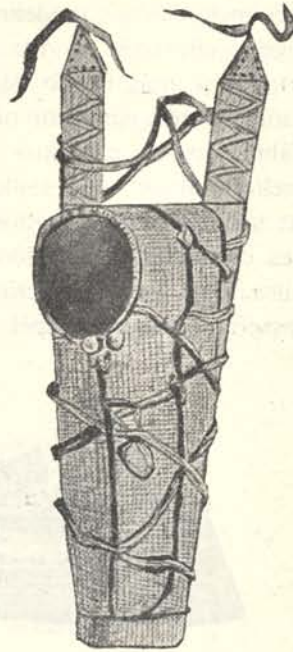
átmérője, úgy hogy a gyermek ki nem esik belőle. Ezt a kosarat szélesre font hevederen hordják, mely az anya homlokára simul.

Az északamerikai indiánok kólya-bölcsői alakra, szerkezetre s anyagra nézve is rendkívül változatosak. A kománcs törzsbeliék a medvebőrnek egy 75 cm hosszú és 50 cm széles darabját tölcseyszerűen összehajtják, úgy hogy a szőre befelé van fordítva, alsó felét pedig keresztbe futó szalagokkal gondosan összevarrják, végre alúl, a láb végén, durva bőrszíjakkal még egy darabka medvebőrt varrnak oda befejezésképen, miként a 3. ábrán látni. A 4. ábrán a sejenn (Cheyenne) törzs bölcsője lát-

ható. Ennek tartója lábbelihez hasonlít, csakhogy azon a nyíláson, a melyből a lábszár szokott kiemelkedni, ez úttal a gyermek arca kandikál ki. Szarvasbőrből varrják össze s világos színű fa két lapos rúdjára erősítik. A tlinkit törzs némely bölesője még ennél is egyszerűbb, s egy

3. ábra. A kománcs törzs medvbőr bölesője.

4. ábra. A sejenn törzs szarvasbőr bölesője.

5. ábra. Athapaszok böleső a nyirfa kérgéből.

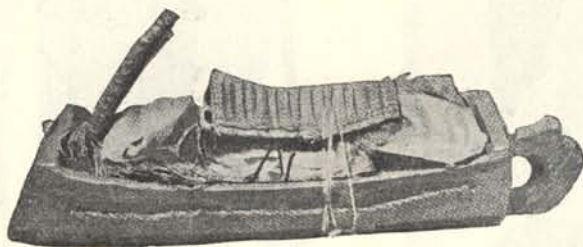
6. ábra. Csinuk böleső.

darab felhajtott fakéregből áll, rendszeren a nyirfa kérgéből, mert gyakori előfordulása miatt leginkább kedvelik, és belőle még bonyolultabb kólya-bölesőket is készítenek. Ez természetesen az északibb s nem a forróbb fekvésű vidékekre vonatkozik. Alaskában, a Yukon folyó alsó folyása tájékon lakó athapaszkok bölesőjének (5. ábra) anyaga szintén a

nyirfakéreg s három részből áll: a fenékből, a sapkából s az öblösen a fenékre vont védő szövetből. Ezek mind fűzfavesszővel vannak szegélyezve s egymással a lúczfenyőgyökér rostszálaival összekötve. A különböző színű gyöngyökkel ékesített védő tetőzetet, hogy merevebb és ellenállóbb legyen, a nyirfakéreg kettős rétegéből készítik.

A gyermek fejének védelmére szolgáló ilyenét alkotmányok egyáltalában igen jellemzők az északamerikai bölcsőkre. Anyaguk fakéreg, bőr, kosárfonat s más egyéb hajlékony fából és fűzfavesszőből készült rácsozat, sőt egészen egyszerű nád-kengyel is. Így az ápás-ok bölcsője hajlított fából készült elliptikus keret, a melyre lúczfenyőfából faragott keresztléczeket raknak. A sapka vagy fedő szintén keresztléczekkel összekötött s fából hajlított kettős kereten nyugszik.

Egyes esetekben a fejevédőnek további feladata, hogy a gyermek fejét lelapítsa. Így van ez a csinuknál, a kiknek bölcsőjét a 6. ábrán látni: egyszerű deszka közepét kissé kivájják, hogy a gyermeknek szí-

7. ábra. Csinuk bölcső.

jakkal oda csatolt testét jobban befogadja s megtartsa. A deszka fejevéhez mohával kitömött kemény párnát erősítenek, melyet a másik végével a deszkához erősen oda húznak, úgy hogy a gyermek homlokát nyomja. E szépítő törekvés azután egy hónapig, sőt egy évig is eltart, a szerint, hogy milyen kemény koponyája van a kicsikének s hogy mennyire óhajtják kedves szülei lelapítani.

Ugyanennél a törzsnél még két más fajta bölcső is dívik; ezek, miként a 7. és a 8. ábrán látni, csónak alakúak s az indiánok használt a canoe hű utánzatai, a mennyiben szintén egy darab tuskóból, még pedig leginkább czédrusfából vannak kivájva. A lábvégen erős kéznek való hatalmas fogantyút faragnak, a bölcső belseje pedig czédrusfakéreggel van kibéelve. Mindkét bölcső fejevégen ott van a homloklapító készülék, az elsőn egy darab nyersfa, a másodikon kipárnázott deszkadarab alakjában.

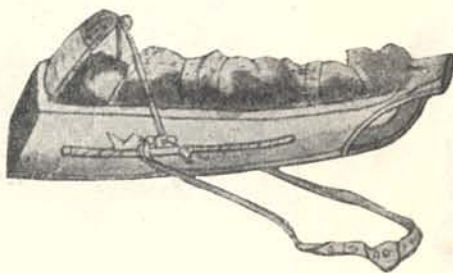
A bella-kula indián törzs bölcsője ugyancsak csónakalakú, de az egyszerű fatörzs helyett már több deszkadarabból van összeróva s a

stilizált totem-jellel befestve, miként a 9. ábra feltünteti. A fejbég, a lábvég, a fenék s a két oldal egy-egy külön kifaragott darabból való.

Az összes északamerikai kólya-bölcsőket az említett fejbég berendezéseken kívül még a derekaljnak használt lágy párna is jellemzi, prémel, állati szőrrel, aprított fakéreggel, madártollal vagy egyébvel töltve. Harmadik jellemző vonásként kell még magának a gyermeknek elhelyezését is vennünk, a ki háttal fekszik az anyja hátához, s így az anya járásával ellentett irányban, tehát hátrafelé néz, holott a gyermek arcza majdnem az összes többi népeknél előre, tehát az anya vállára van irányítva.

A 10. ábrán ismét kosarat látunk a bölcső szerepében. Ez a sasztaindiánok ama telepén használatos, a mely Kalifornia északi részében van.

Ezt követi a Senorában lakó jaqui-törzs párvonalosan egymáshoz sorozott nád-pálczikákból álló lapos bölcsője (11. ábra). Ezekre keresztben több apró nádhasítványból összekötött nyalábot tesznek, melynek végei

8. ábra. Csónakalakú csinuk bölcső.

egy-egy gyapot-csomó szereli fel. A gyermek feje a két csomó közé a nem épen puha párnára kerül.

A vándorlásra, kóborlásra nem utalt, állandó lakású s földműveléssel foglalkozó népeknél az anyát a földművelés sokszor s soká száműzi a háztól. S bizony ez semmivel sem könnyebb az örökös hurczolkodásnál, minthogy a természet urai csak a vadászatot, halászatot s a hadakozást, illetőleg rablást tartják magukhoz méltónak, mert a földművelés az ő felfogásuk szerint lealázza a férfit s csak a nőnek való. S minél kevesebb tisztelettel van a törzs a nő anyasága iránt, annál inkább kénytelen ez utóbbi fiziológiai ösztönét a gazdasági viszonyokkal s a társadalmi követelményekkel összeegyeztetni. Ha tehát az anya nem maradhat otthon a gyermekénél, a gyermeket kell kivinnie a dűlőre. Ezért a mezei munka idejében a nők gyermekeiket egész Afrikában a hátukon hordozzák, még pedig vagy úgy, hogy az anya teste körül csavart gyapotszövet a kisdedeket is körülövezi s test testhez simul, vagy pedig úgy, hogy a szőrszövegtakaró egyik ránkza, állati bőrből készült kötő, vagy,

mint Dél-Afrikában, báránybőr, vagy Abessziniában egy darab kidolgozott bőr fogadja be a csecsemőt.

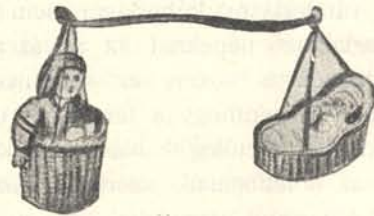
9. ábra.

10. ábra.

11. ábra.

12. ábra.

9. ábra. Bella kula indián törzs bölcsője. — 10. ábra. Saszta indián bölcső. — 11. ábra. Lapos bölcső. — 12. ábra. Kínai gyermekhordozó.

Kólya-bölcsőt, vagy másféle bölcsőt (a kafferek már említett zacskójának kivételével) a négerék még ki nem eszeltek. Az Andaman szigetein e czélt faháncsból készült hurkok szolgálják, a Déli-óceán szigetein

pedig font hevedereket, vagy kötött hálókat használnak. Borneo-ban a daják anya félkör-alakú kosarat visz a hátán, a melyben a gyermek le-, illetőleg kilógó lábakkal ül, hasonlóan a kucsin indiánokhoz, a kiknél az anyák nyirfakéregből készült karosszék félét visznek a hátukon, melynek elül a közepén nyeregkapaszerű kiemelkedése van, melytől jobbra-balra lelóg a gyermek lába szára, úgy hogy kiesése legalább is meg van nehezítve. A kínai ebben is praktikus: alföldi magyarjainknál is dívó gajmóját (csöbörhordó rúdját) vállára veti, egyik végébe kosarat, a másikba bölcsőt akaszt s kényelmesen viszi két gyermekét. (12. ábra.)

13. ábra. Ozás törzsbeli ikrek bölcsője.

14. ábra. Sziú indián bölcső.

Eme bölcsők alakja szállításuk kényszere alatt fejlődött; a pihenőkön, az éjjeli szállásokon s odahaza a kényelembe helyezkedés ismét más alakokat hozott létre. A forró égöv alatt a gyermeket a puszta földre is le lehet tenni, s legfeljebb kevés fűvet vagy gyékényt tesznek alája. Kis-Ázsiában ma is az emberekkel közösen egy házban élő állatok jászlába fektetik a gyermeket, mint hajdan a kised Jézust. Egyes észak-amerikai indiánoknál, kivált Kalifornia északi tengerparti vidékein, sőt a mint a 13. ábrából következtetni lehet, Oklahoma területén is magát a kólya-bölcsőt a belekötött gyermekkel együtt álló helyzetben a falhoz

támasztják. A képen ozás törzsbeli ikreket látni. Ezek is úgy bánnak az ikrekkel, mint sok más nép, t. i. a gyengébbiket meg szokták ölni. De e két gyermek anyja e barbárságnak ellene szegült s csecsemőivel Poncába szökött az Egyesült-Államok ottani indián ügyvivőjéhez, a ki azután a halálra ítélt gyermek életben hagyását a törzsfőnél kieszközölte. Ez alkalommal lefotografálták őket: jobbra a fiú, »buck«, s balra a leány »szkáv« az ő nyelvökön.

Leggyakrabban mégis úgy szerkesztették a kólya-bölcsőt, hogy az anya, a mint letette, egyszerűen faágra, vagy a kunyhó falába dugott

15. ábra. Sziú indián gyászbölcső.

16. ábra. Lapp bölcső.

botra akaszthatta. Ilyen a nama-hottentot nemzetségnél egy báránybőr, melynek négy láb-bőre a hordásra való szalag. Ugyancsak ide valók a kríndiánok mohával bélelt zacskói s mindaz a sok bőrtáska, kosár, zsák s háló, a melyet kólya-bölcsőül használnak; közöttök pedig első sorban a délamerikai indiánoktól hozzánk is elszármazott háló-hinta. A sziú indiánok gyermekeik részére kosárszerűleg font s szarvasbőrrel bevont bölcsőt készítenek s a sündisznó tüskéivel, magvakkal, sőt embereket, lovakat, madarakat s halakat ábrázoló, tehát ornamentikailag elrendezett s belevarrt füvekkel is díszítik (14. ábra). Belsejét puha mohával, fűvel és gyapottal bélelik ki s a gyermek fejét hajlékony fa-abronccsal védik, az

egész bölcsőt pedig horgolt szalagokkal a nyeregre vagy a kunyhó gerendájára akasztják.

Hasonló alakú a gyászbölcső is (15. ábra), mely a természet gyermekeinek érzelmi világát tárja elénk. A könnyörtelen halál elragadta a csecsemőt, s a gyászoló anya fájdalmának látható emléket emelt e gyászbölcsővel, melyet fekete tollal kitöltve, karjain hordoz és térdein ringat, mintha még most is élne a kised.

A 16. ábrán a lappok bölcsőjét mutatjuk be úgy, miként Her-

17. ábra. Timor szigeti bölcső.

man Ottó »Az északi madárhegyek tájáról« című munkájában adta: »A mi az élesebb szemnek rögtön feltűnik, az az alszárcsontnak bizonyos és nem ritka dongás hajlása, mely alighanem a lappok bölcsőjére vezethető vissza. Ez a feje táján ernyős bölcső hegedűtokra emlékeztet s nyírfából van kimélyítve, ebbe fektetik a gyermeket bőrdarabokba bepólyázva, melyek azután le vannak kötve. Már itt kezdődik a lapp gyermek szoros viszonya ahhoz az ősz és szűz természethez, a melytől majdan létét úgyszólván el kell, hogy pörölje, ki kell, hogy csikarja: a bölcső nyers nyírfa, a pólya a tarándszarvas bőre, a pelenka moh és

semmi más: Az ernityótól a lábíg rendszeren egy zsinór vonul, melyen nagyobb bogos karika van a végett, hogy a gyermek játszassék vele; van ezenkívül egy erős átvető zsinór, a melynél fogva az anya a bölcsőt a benne nyugvó gyermekkel együtt a vállára akaszthatja, a mikor is az egész alkotmány az anya keresztcsontja tájára nehezedik. Ha ilyenkor a gyermek nyugtalankodik, vagy sírásra fakad, az anya könnyed riszálással vízszintesen ringató mozgásnak indítja a bölcsőt. Ez átvető zsinórnál fogva a bölcső a sátor belsejében a rudak ágasain is függ. Mindezek nem hatnak bántólag a gyermek testére, de igen is kihat a pólyásnak szokásos beczézése, a mikor az anya, vagy valamely serdültebb családbeli a bölcsőt a térdén felállítja, s lovacskázza, hogy a gyermekkel eljatszasson, gögicselésre bírja.

Ilyenkor a gyermek testének egész súlyával a még nagyon is lágy és gyöngye lábakra, különösen az alsó szára nehezedik, a mi kétségen kívül, ha nem is mindig, de sokszorosan átalakító hatással van a végtagra.«

A gyermeket a hideg és a talaj nedvessége ellen védendő s éjjel kigyó, hangya s más állat támadásától megóvandó, a kólya-bölcsőt alvás és nyugvás alkalmával a táborban fel szokták akasztani. S itt az első ábrában említett Timor szigetbeliek egy szintén rotang hasítványokból font függő kosarát mutatjuk be a 17. ábrán, a melyet melegedés s a moszkító távoltartása czéljából erősen füstölő tűz fölé akasztanak.

A norvég parasztok függő bölcsője (18. ábra) egyszerű báránybőr, mely erős szíjakkal van a ház valamelyik gerendájára vagy a gerendák és mennyezet-deszkák közötti hézagok valamelyikébe dugott czövekre akasztva. Svédországban ezelőtt magát a párnába kötött kis babát akasztották így fel. (19. ábra, jobboldalt.)

Tehát, a miként már hangsúlyoztuk, sem a föld felett himbáló kosár, sem a teknősbéka tányérja, sem a pajzs vagy más le- és kikerekített tárgy nem volt a hinta-bölcső őse, hanem, a miként Ploss és Dr. Karutz is hangsúlyozta, a felakasztott vagy felfüggesztett kólya-bölcső volt a legelső.

A hinta-bölcső elvének fentartásával hatását spirális rugó közbeiktatásával még fokozni lehet. Ez a svéd parasztnál dívik, a kik gyermeket ilyen csavarodott rugóra akasztott fateknőben hintázzák. (19. ábra baloldalt.)

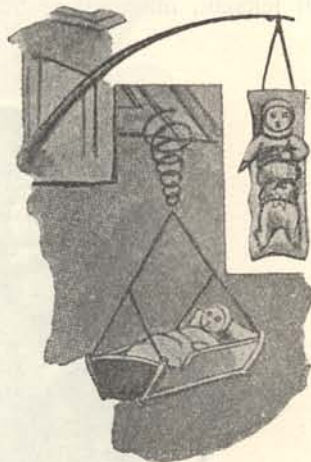
Másutt Európában és a Keleten leginkább a talpon ringó bölcső van használatban, melyhez a gyermek — talán még a kólya-bölcsők emlékeképen — némely helyt erősen oda van kötve. S ha eddig láttuk, hogy a *kólya-bölcsőből* hogyan fejlődött a *hinta-bölcső*, a következő három ábra meg fogja világítani, hogyan keletkezett ugyancsak a *kólya-bölcsőből* a *talpas* vagy *rengő bölcső*.

A 20. ábrán Kaszgar vidéki kólya-bölcsőt látunk. A két keskeny oldalt fent hosszanti rudacska köti össze, a melyen az egész szerkezet lóg s a melynél fogva fél kézzel fölemelni s kényelmesen vinni lehet. Feneke gyapjúderekaljjal van leborítva, a gyermek feje s lába nagy párnákkal van alátámasztva s mellén és térdén átmenő hevederekkel a bölcsőhöz van csatolva.

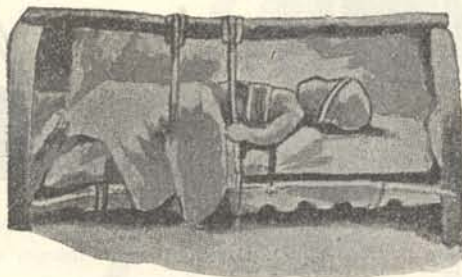
A 21. ábrán a Kaukázusból és Bokharából való bölcsők egy modelljét

18. ábra. Norvég paraszt bölcső.

19. ábra. Régi svéd bölcső.

20. ábra. Kaszári bölcső.

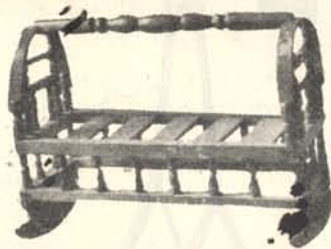
látni. Ezt gróf Zichy Jenő első expedíciója alkalmával hozta s ajándékozta a budapesti Néprajzi Múzeumnak.* Ennek csinosabb a kiállí-

* Dr. Jankó János, a budapesti Néprajzi Múzeum igazgató őrje a legszívesebb előzékenységgel engedte meg a gyűjteményben meglevő bölcsők fotografálását, Mihálik József, a budapesti Iparművészeti Múzeum őrje pedig a legnagyobb készséggel bocsátotta rendelkezésemre ebbeli kutatásainak eredményeit. Fogadják Herman Ottó úrral egyetemben, ki sok adattal és jó tanáccsal volt e cikk összeállításában segítségemre, őszinte köszönetemet.

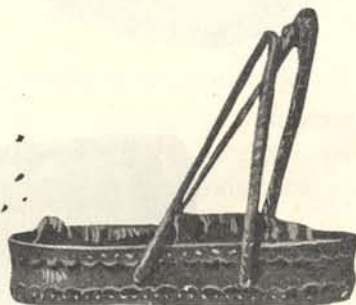
tása, mint az előbbenié, esztergályozva van s bizonyosan előkelő család használatában levő bölcsőnek mintája, de lényegileg csak abban különbözik az előbbentől, hogy az alja ringató talpakkal van ellátva. Máskülönben pedig megvan rajta a hosszanti, hordásra való rudacska s mindazok az alkotó részek, a melyek a pokrócz derekaljat, a magas párnákat s a gyermek lekötésére való hevedereket feltételezik. A teljes felszereléshez itt még egy kis pipa-alakú készülék is tartozik, mellyel a kis baba vizeletét vezetik le. A kaukázusi gyermek tehát minden esetre szárazabban fekszik, mint sok gondatlan európai anyáé, de ez a találmány

22. ábra. Czigány purdó bölcsője.

21. ábra. Bokharai bölcső.

23. ábra. Kornya-révai oláh bölcső.
A Néprajzi Múzeum eredetije nyomán.

talán kevésbé a csecsemő, mint inkább az anya kényelmére való, a ki a biztosító kötélekek gyakori feloldozásán s újra való megkötésén bizonyára nem igen örül. Ez a rögzítés a gyermekre is felette terhes s azért Közép-Európában a bölcsőre alkalmazott korlátok mellett ez alul már régen felszabadult, sőt, mint említve volt, már a ringató talpaktól is szabadulóban van, minthogy a ringatás káros voltát is felismerték, úgy hogy a kicsinyek most eszményi szabadságot élveznek. Eszerint az átmenetnek harmadik alakja tehát olyan bölcső volna, a melyből már a hosszanti rudacska is hiányzik, de megvan helyette a biztosító kötéleke-

ket pótló korlát, s ezt a hazai bölcsők közé tartozó, tehát ott tárgyalt (30. ábra) bölcsőben látni.

A mi bölcsőt a földkerekségén látunk, hazánk szűk határain belül is megtaláljuk. Nálunk a vándor, kóbor elemet a cigányság képviseli.

24. ábra. Lepedő bölcső szekérrúdon.

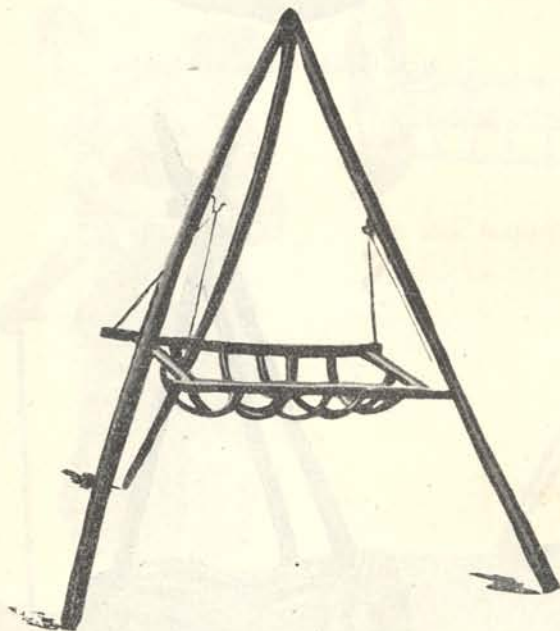

25. ábra. Gödöllői magyar gyermeksátor.

A cigány asszony meztelen purdját ölben hordja, de mihelyt a hátgerince annyira megerősödött, hogy ülni bír, anyja valamelyes szövetdarabot húz keresztül a gyermek lábszárai között, elül-hátul a két-két sarkát összekapja s a hátára csapja, úgy hogy a purdé a szövetdarabon

nyargal s sovány lábszárai jobbra-balra lelógnak (22. ábra); vagy pedig többed magával olyan zsákba vagy kosárba kerül, a mely általvetőn a ló hátáról csüng le.

Krassó-Szörény-megye északi részében a Facset vidéki oláh nők közönséges hosszúkás teknőbe teszik jól bepólyázott s ennéfogva meglehetősen mozdulatlanságra kárhoztatott csecsemőjüket. A fekvőhely keménységét saját házi iparuk termékeivel: különböző színű gyapjúszőttessel enyhítik. A teknőt csak üresen viszik a kezökben; gyermekkel, vagy a piacra szánt libákkal oly ügyesen hordják a fejökön, hogy a vállukon még ásó, kapa, elemőzsiás-tarisznya, s más egyéb, a mezei munkához

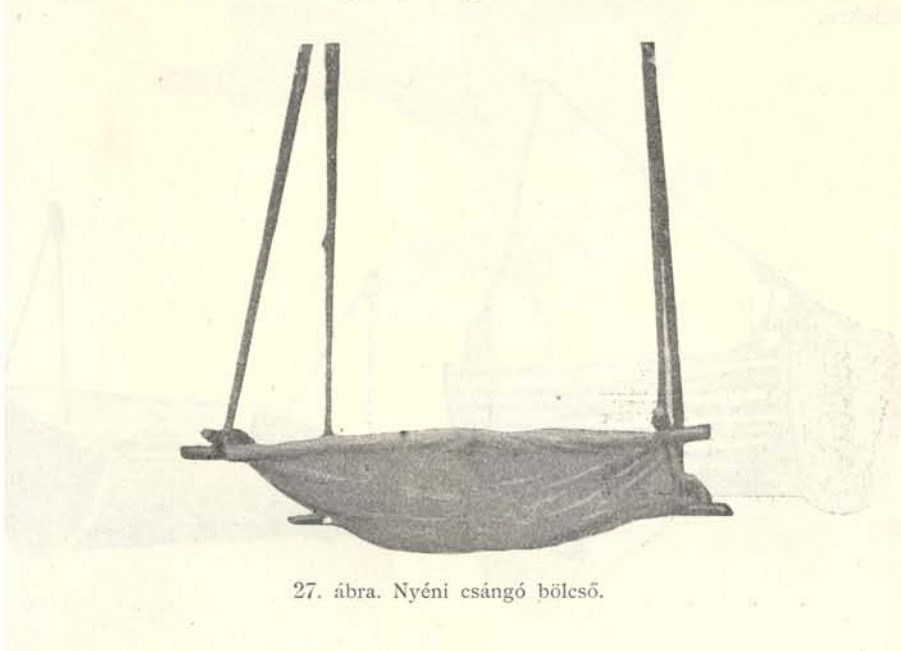
26. ábra. Mezőkövesdi matyó gyermeksátor.

való fölszerelés is elfér. Ha pedig csak szomszédolni s nem dologba mennek, fejökön a csecsemős teknővel, menet közben kendert vagy gyapjút fonnak, egyik kezökkel az orsót pörgetik, a másikkal a fonalat eregetik s a kóczót a hónuk alatt szorongatják. A látogatásukkal megtisztelt helyen földre teszik a teknőt, leülnek s beszélgetés közben tovább fonnak s a lábukkal inkább lökdösik mint ringatják az esetleg síró kis babát. Itt a kólya-bölcső talpon ringó bölcsővé van átalakítva.

Ugyane megye déli részében, Kornyaréva tájékán jegenyefenyőfából szita-kávaszerűen hajlított, hosszúkás skatulyát (23. ábra) csinálnak az oláhok s abban hordják gyermekeiket. Ez a gyermek-skatulya belül szintén csikos színű házi szőttessel van kirakva, s kívül köröskörül fahéjból vagy

bőrből készült czifraságokkal díszítve. A skatulya oldala s fenéke ki van fúrva s a lyukakon át szintén házi szőtesből sodort hordásra való kötél van áthúzva, alúl a fenéknek külső felületén pedig göcsöt kötnek, hogy a kötél ide-oda ne csússzék. Ezt a nők a hátukon hordják.

A magyarnak nincsen kólya-bölcsője, az asszony ölben, karon viszi gügyögő kicsikéjét s kinnt a mezőn készít neki jó fekvőhelyet. A lovakat kifogják s vagy a legelőre csapják, vagy a földet munkálják velök, a szekeret pedig valami fa árnyékába tolják s a magyar asszony rendszeren kisebb ponyva vagy lepedő négy sarkát felköti a rúdjára s abba ágyalja, ott ringatja, ott csitítja szíve magzatát (24. ábra). Ha nem kerül szekér, három pózna is megteszi, melyeket magukkal visznek, odakinnt

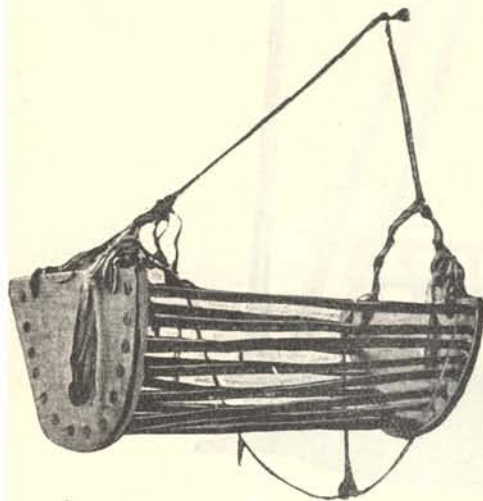
27. ábra. Nyéni csángó bölcső.

fennt összekötözik s ugyanazt a ponyvahintát kötik két póznába vert szögökhöz (25. ábra). Így van ez sok helyen. Herman Ottó szerint Kolozsvár tájékán ezt a ponyvahintát két-két x-alakban a földbe szúrt s a kereszteződő pontokban összekötözött, kecskelábakon nyugvó rúdra akasztják.

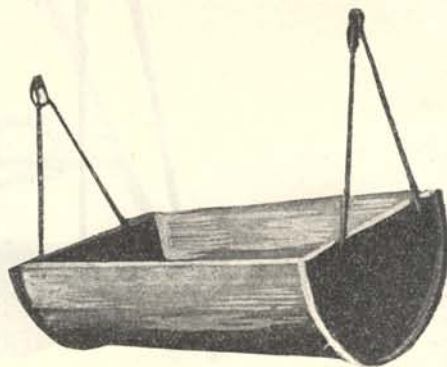
Teljes felkészülés számba megy a borsodmegyei matyó mesterségesebb gyermekátozóra (26. ábra). Itt is három rúd van, felső végökön egy-egy karikafejű szöggel, melyek közös nagyobb vaskarikára vannak felfűzve. Két rúdon azután egy-egy horgos szög van, a melyekre madzag vagy vékony szíj segítségével saraglya-alakú ágyalkotmányt akasztanak; ezt azután párnával rakják ki, ha kis vendéget kap, könnyen hintázzák s a sátrat a napvilág ellenében ponyvával le is takarják.

A mezei függő bölcsőkről a házbeliekre áttérve, talán legegyszerűbb a nyéni csángóké (27. ábra). Négy fapálcza összeszőgözésével alakított hosszúkás négyszög alakú keretre valami erősebb vásznat varnak öblösen, négy kötéllel a mestergerendára akasztják és kész a bölcső, miként Pungur Gyula szíves közbenjárására az ottani köröktől megtudtam.

A beregmegyei vereczkei függő hinta (28. ábra) már valamivel bonyolultabb, mert ehhez két félkör alakú bükkfadeszka kell, melyek kerületi szélébe lyukakat fúrnak s nyírfából faragott összekötő botokat dugnak beléjük. A két deszka átmérős szélébe is fúrnak két-két lyukat s azokba guzst fűznek. Ezt a guzst rendszeren tűzön pirított fenyőfagalyakból csavarják. Végre a mestergerendára húzott két tartó kötél kerül a guzfülekre.

28. ábra. Vereczkei függő hinta.

29. ábra. Felsőzálláspataki oláh bölcső.

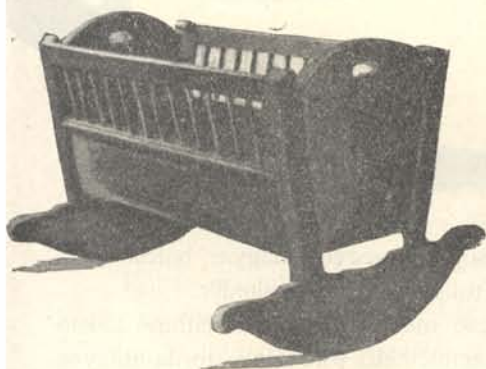
A máramarosi ruténeké ettől abban különbözik, hogy a két guzfület hosszanti lécz köti össze, melynek közepén erre merőlegesen rövidebb léczet szegeznek s ez utóbbit a földedezskák s a gerenda közötti hézagok valamelyikébe dugják, miáltal a bölcső könnyen fel van akasztva s épen olyan gyorsan le is vehető. Mindkettőre oldalt zsineget is szoktak kötni, hogy ránczizálásával a hintát távolabbról is meg lehessen indítani.

A felsőzálláspataki (hunyardmegyei) oláhok függő bölcsője (29. ábra) bükkfadeszkaiból készült félhenger, alaposan megvasalva, a fej- s lábvégen egy-egy karikában végződő kettős vasrúddal. A karikákat a mennyezeten alkalmazott, úgynevezett disznófark-alakú (kampós) két szögre akasztják, a mi a véletlen kikapcsolódást kizárja. De ezt a bölcsőt alakjánál fogva a földön is lehet ringatni, tehát átmeneti alak a függő és az álló bölcsők között.

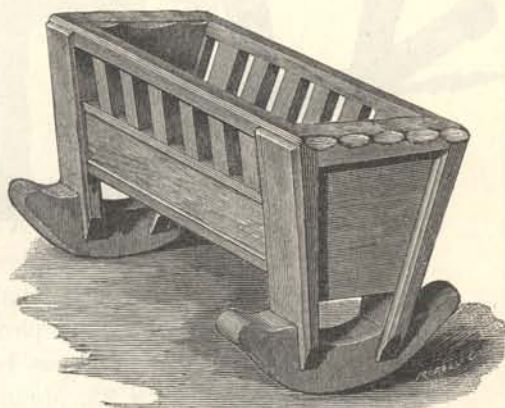
A szepességi tótok olyan teknőt, mint a Facset vidéki oláh nők a fejükön hordanak, olyan vasalással, mint a milyent a 29. ábra tüntet fel, szintén függő bölcsőül használnak.

30. ábra. Czrepályai vend bölcső.

31.

32.

31. ábra. Torontálmegyei sváb bölcső.

32. ábra. Somogymegyei magyar bölcső. Eredetije Herman Ottó birtokában van.

A 30. ábra a torontálmegyei Czrepálya község vend lakóinak két talpas bölcsőjét tünteti fel. A felső szintén átmeneti, kezdetleges alak a kólya-bölcső és a talpas rengő között, a mennyiben a bölcső vályuja még közvetlenül a talpakon nyugszik s a keskeny oldalokon a 20. és

21. ábrán látható félköralakú abroncs is megvan még, de az ezeket összekötő hosszanti rudacska már hiányzik; ezt a bölcsőt nem lehet egy kézzel szállítani, hanem mindkét félkarikát megfogva, csak két kézzel lehet odébb tenni. Az alatta levő bölcső már az asztalos műve s csak a jobbmódú parasztnál található. Ezen a félköralakú két abroncs helyébe, már csak a két keskeny oldalba rótt fogó-nyílás került. Ez az ugyanazon megyebeli s a 31. ábrán látható német bölcsőtől csak abban különbözik, hogy az utóbbi be is van festve, még pedig kék alapon többszínű virágdísszel.

A 32. ábra egy somogy megyei magyar bölcső mintáját ábrázolja. Eredetije egyetlen egy darab fából van faragva s Herman Ottó tulaj-

33.

33. ábra. Somogy megyei tulipántos bölcső.

34.

34. ábra. Kalotaszegi bölcső. A Néprajzi Múzeum eredetije nyomán.

dona; a 33. ábrán pedig az eredeti somogy megyei magyar bölcső fényképe látható, mely kék alapon piros tulipántokkal ékeskedik.

További két magyar talpas bölcső még a 34. ábrán látható kalotaszegi (kolosmegyei) és a 35. ábrán szemléltető toroczkói (torda-aranyosmegyei) bölcső. Előbbeni minden festés mellőzésével, domborművű faragványokkal ékes s be van lakkal eresztve, az utóbbi pedig kékes-szürke alapon mindenféle színű díszítéssel tarkított.

A magyar bölcsőket a talp merészebb hajlása, vagyis a talpgörbület kisebb sugara s a bölcső vályuját tartó négy oszlop tetemesebb magassága jellemzi; e miatt kevésbé biztos állásúak, mint a többi népeké, s bizony erősebb lökésre drága tartalmukat tényleg ki is tárlják a padlóra.

A szegény hétfalusi csángó összeró négy gyalulatlan deszkát, melynek se lába, se korlátja s a mezőn is, otthon is abba ülteti előre nyújtott lábakkal a még csúszni-mászni nem tudó magzatát.

A hazai úri bölcsők mindig csak függő szerkezetűek voltak, mert hintálásuk a padolat minőségétől függetlenül lágyan és halkán végezhető, holott a rengő bölcsők zökkennek, mozgásuk meg zajosabb. Ezeknek az úri bölcsőknek a vályúját persze nem a mennyezetről lelógó hevederek tartották, hanem erre a célra állványos oszlopokat készítettek. Ilyen látható a 36. ábrán, melynek eredetije a XVII. századból való s Czóbel Minka úrhölgy birtokában van Nérén, Szepesmegyében, fotografiája pedig a budapesti Iparművészeti Múzeumban. Az egész bölcső fából készült s haute relief faragású ornamentikával van díszítve; az oszlopokat fiókos gyermekruha szekrény köti össze.

35. ábra. Toroczkói bölcső.

Ehhez hasonló volt, már csak [egykorúságánál fogva is, II. Rákóczi Ferencz bölcsője, melynek vályúja az 1896. évi budapesti millenniumi kiállítás gyermeknevelésügyi pavillonjában mint Eszterházy János gróf tulajdona volt kiállítva. Erre vonatkozólag Thaly Kálmán »II. Rákóczi Ferencz ifjúsága« című munkájának 14. lapján ezeket írja: »Rákóczi bölcsője, bár rongált állapotban, jelenleg is megvan és az erdélyi múzeumban őriztetik* Kolozsvárt. Ide a lelkes gróf Eszterházy János ajándékából került, a kinek egyik anyai őse: id. gróf Kornis Antal, a régiségek nagy kedvelője, hozta volt azt el, mint becses ereklyét, a borsii kastélyból, a mult század második és harmadik tizede

* Még pedig olyan jól, hogy a fényképét sem sikerült megkapnom.

G. F.

37. ábra. Legújabb francia bölcső. I.

38. ábra. Legújabb francia bölcso. II.

között, erdélyi birtokára. A díszes képekkel festett, de ma már itt-ott rozsdával bevont vörösrézlemeznek, melyből a bölcső készült, vályú, vagy jászol alakja van; mind a két hosszoldalán három nagyobb rézgomb látható, melyekhez a gyermek takaróját lekötő szalagok voltak erősítve. A keskenyebb oldalon pedig, fejtől díszes egybeállítással az atyának, id. Rákóczi Ferencz fejedelemnek R. F. R. F. betűs, és lábtól az anyának szintoly ékes és komplikált G. Z. I. betűs = Gróf Zrinyi Ilona, monogramma van kiverve, mind máig épen. Hiányzik azonban már ama

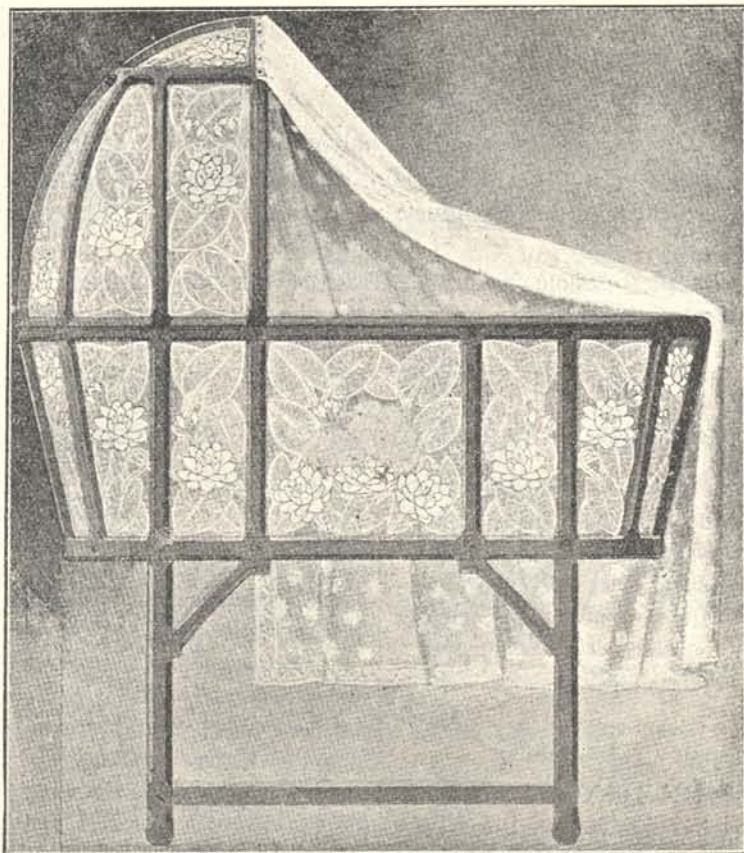

36. ábra. Magyar úri bölcső.

négy felnyúló ércpálca, melyek egykor a bölcső feletti, strucztoakkal díszített mennyezetet s az erről lecsüngő selyemfüggönyöket tartották, valamint hiányzik a ringató állvány is, a melyben a bölcső vályúja belejárt. Ezen részek az 1848—49-iki oláh lázadók vandalizmusának estek áldozatul. (Gr. Eszterházy János úrnak hozzám intézett tudósítása szerint.)«

E bölcsők oszlopai idővel mind alacsonyabbakká s a rólók lelógó szíjak mind rövidebbekké váltak, a bölcső vályúja pedig mélyebb és mé-

lyebb lett, míg végre a szíjak egészen eltűntek s maga a vályú került két keskeny oldalával egy-egy tengelyül szolgáló szegre, úgy hogy ennek ringatásánál, helyesebben hintálásánál a vályú mélysége adja meg az inga hosszát. E bölcsőt ez utolsó alakjában érte utól az orvos-tudósoknak már említett halálos ítélete, de csak az értelmiségnél, mert a népnél megfelelő alakjában ma is él még.

39. ábra. Legújabb francia bölcső. III.

A hordozható hinta- és rengő-bölcsőket egy szóval *mozgó bölcsőknek* is nevezhetjük. Ezekkel szemben a jelenleg használatos ágyacskákat, *nyugvó bölcsőknek* mondhatjuk; s tényleg bölcsőknek mondják ezeket is úgy, mint az előbbieneket — megszokásból. Változott a forma, a felfogás, de megmaradt a fogalom.

A Párisban megjelenő »Art et décoration, revue mensuelle d'art moderne« tekintélyes szaklap pár évvel ezelőtt pályázatot hirdetett ilyen nyugvó bölcsők tervezetére s az eredményt 1897. évi december havi

füzetében a jury birálatával együtt közli. E szerint: »az első díjat« Francis Madeleine a 37. ábrán látható tervezetével kapta. Ez a szabadban használatos jászolra emlékeztet. A kis bölcső valóban csinos, a kerület sokszögű alakja s az ágyacska hajlása megadja ennek a díszes butorabnak azt a finomságot, a mely rendeltetésének megfelel. Szintén igen kedves Lucien Ott, a második díj nyertesének tervezete (38. ábra). Csinos E. Boutin (harmadik díj, 39. ábra) bölcsője is. Boutin a faváz közeit vert és finoman zománczozott rézlapokkal töltötte ki, a mely világos díszítés elragadó.

Nagy út az, mely a nomád népek tarisznyaszerű, vagy az indiánok fakéregből összerovott bölcsőjétől a pályadíjjal koszorúzott francia gyermekágyacskaig vezet; és mi másként ápolják, nevelik a természet egyszerű gyermekeit, mint a művelt társadalom testileg, lelkileg finomult szülőtteit!

A bölcső története bizonyára érdekes egy mozaikszem az ember művelődéstörténetében.

H. GABNAY FERENCZ.

Ingadozás a madarak tavaszi érkezésében.

Midőn a költők a természetnek téli álmából való ébredését megéneklik, a növényzet sarjadása s a madarak viszatérése ragadja meg figyelmeket leginkább. Valóban, a növény- és állatélet jelenségei foglalják el az első helyet a tavaszt dicsőítő költeményekben.

Itt a tavasz, virít a föld,
Virágillat s zengő madarak
Dala eget, földet betölt. (PÉTERFI.)

A tavasz első hirdetője, a kis szárnyas költő, a pacsirta üdvözlő dala megzendül, a seregélyek szanaszét csatangolnak apró csapatokban, a mezőn galambok jelenkeznek, a mocsár fölött biciczek vijjogva csapkodnak le s fel, úgymond gr. L á z á r K á l m á n ;* majd

Száz meg száz madárhang
Szól az árnyas erdőn, titkait beszélvén,
Bokorról bokorra lomha kakuk szállong
Szellős róna szélén.

* A szabad természetből. 8. 1.

Olvasatlan ígér

Hosszú, hosszú évsort, melyből egy se tölt el,
Melynek mindenikén örökös tavasznak
Reményszíne zöldell. (ARANY J.)

Egész naphosszant illat, dal, vidor pezsgés mindenütt, hogy a szív ennyire kéjre elrészegül; s ha az esti első csillag feltűnt, az erdei szalonka, a vadász nagy örömére, mély hangon kurrogva húz tova, a bokrok közt pedig felhangzik a fekete rigó bűvös esti dala. Kora reggel az átlátszó kék egen tündöklő pehelyfelhők tűnnek fel, alattuk visszatérő gólyasereg von csöndesen nagy köröket, kimért kelepeléssel üdvözölve régi ismerőseit. És ha az alkony beálltával a fészkehez visszatérő fecske elcsicseregte esti dalát, a tavaszi esték kedves hangversenye veszi kezdetét. Künn a nyirkos réten a bujkálva szaladgáló haris szava harsog fel hol itt, hol ott; a nádasból egy-egy felriadó seregély éles rémkiáltását, a nádszálon kúszó nádi rigónak hol harsogó, hol ismét lágyhangzású dallamát szállítja felénk a